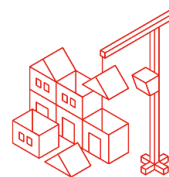

City Deal

Toekomstbestendige Gebiedsontwikkeling

Begripsbepaling

In deze City Deal wordt verstaan onder:

- *Gebiedsontwikkeling (GO)*: het proces van planmatig en doelmatig samenbrengen en integreren van functies, disciplines, stakeholders, belangen en financiën, met het oog op de ontwikkeling of transformatie van een stedelijk gebied;
- *Toekomstbestendige gebiedsontwikkeling (TBGO)*: gebiedsontwikkeling die wordt gestuurd door de integrale afweging van *ESG-aspecten* en waarmee wordt beoogd toekomstbestendige gebieden te realiseren die een veilige en gezonde leefomgeving bieden, het leefmilieu zowel beschermen als duurzaam benutten en de kansen en het welzijn van alle bewoners vergroten, zonder af te wentelen naar toekomstige generaties of gebieden elders;
- *ESG-aspecten (ESG)*: de samenhang van milieutechnische (Environmental), sociaalmaatschappelijke (Social) en organisatorische en bestuurlijke (Governance) aspecten met betrekking tot de (economische) activiteiten van private, publieke of maatschappelijke actoren;
- *Keten van gebiedsontwikkeling*: omvat het netwerk van alle publieke, private en maatschappelijke actoren, inclusief hun onderlinge relaties en processen, die betrokken zijn bij de initiatie, planning, realisatie, beheer en exploitatie van een *gebiedsontwikkeling*, dit betreft onder andere de ontwerp-, bouw- en technieksector en beleidsvormende instanties op verschillende (schaal)niveaus;
- *TBGO-makelaar*: expert op het gebied van *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling* die acteert als kwartiermaker in de deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten en toeziet op het gezamenlijk opstellen van een Plan van Aanpak voor de implementatie van *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling*;
- *Nationale expertpool*: samenstelling van vooraanstaande experts uit bestaande expertpools van overheden, zoals de expertteams van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) en het programma Innovatie en Opschaling Woningbouw van Ministerie Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Provincies en andere samenwerkingsverbanden en initiatieven, zoals Building Balance en Cirkelstad, waaruit onafhankelijke experts en *TBGO-makelaars* voor de deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten worden geselecteerd om op maat te helpen versnellen.

Partijen

1. De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, mevrouw/meneer [naam bewindspersoon], hierna te noemen: BZK;
2. De Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, handelend als bestuursorgaan namens deze: mevrouw/meneer [naam bewindspersoon], hierna te noemen: VRO;
3. De Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, mevrouw/meneer [naam bewindspersoon], hierna te noemen: VWS;
4. De Minister van Onderwijs, cultuur en wetenschap, mevrouw/meneer [naam bewindspersoon], hierna te noemen: OCW;
5. Rijksvastgoedbedrijf, onderdeel van het ministerie van VRO, te dezen vertegenwoordigd door mevrouw/meneer [naam bestuurder], hierna te noemen: RVB;

Partijen genoemd onder 1 tot en met 5 ieder handelend in hun hoedanigheid van bestuursorgaan en hierna samen te noemen: **het Rijk**;

6. Gedeputeerde Staten van de [naam] namens deze: mevrouw/meneer [naam ambtsdrager, [functie: gedeputeerde], hierna te noemen: Provincie [naam];
7. **p.m.**

Partijen genoemd onder X tot en met X ieder handelend in hun hoedanigheid van bestuursorgaan en hierna samen te noemen: **Provincies**

8. Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente [naam gemeente], handelend namens [naam regio] deze: mevrouw/meneer [naam ambtsdrager], [functie: wethouder of burgemeester], hierna te noemen: [naam regio];

9. **p.m.**

Partijen genoemd onder X tot en met X ieder handelend in hun hoedanigheid van bestuursorgaan en hierna samen te noemen: **Regio's**

10. Het college van burgemeester en wethouders van de gemeente [naam], namens deze: mevrouw/meneer [naam ambtsdrager], [functie], hierna te noemen: gemeente [naam];

11. **p.m.**

Partijen genoemd onder X tot en met X ieder handelend in hun hoedanigheid van bestuursorgaan en hierna samen te noemen: **Gemeenten**;

12. Naam organisatie], te dezen vertegenwoordigd door mevrouw/meneer [naam bestuurder], hierna te noemen: [naam organisatie];

13. **p.m.**

Partijen genoemd onder X tot en met X hierna samen te noemen: **Marktpartijen**;

14. Naam organisatie], te dezen vertegenwoordigd door mevrouw/meneer [naam bestuurder], hierna te noemen: [naam organisatie];

15. **p.m.**

Partijen genoemd onder X tot en met X hierna samen te noemen: **Woningcorporaties**;

16. Naam organisatie], te dezen vertegenwoordigd door mevrouw/meneer [naam bestuurder], hierna te noemen: [naam organisatie];

17. **p.m.**

Partijen genoemd onder X tot en met X hierna samen te noemen: **Maatschappelijke organisaties**;

18. Naam organisatie], te dezen vertegenwoordigd door mevrouw/meneer [naam bestuurder], hierna te noemen: [naam organisatie];

19. **p.m.**

Partijen genoemd onder X tot en met X hierna samen te noemen: **Kennisinstellingen**;

Hierna alle tezamen genoemd: **Partijen**.

Overwegingen

Partijen dragen een gedeelde maatschappelijke rol en verantwoordelijkheid voor de bescherming en verbetering van het leefmilieu. Dit maakt *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling* wenselijk en urgent. Dit gedeelde besef vormt de aanleiding van deze City Deal en bouwt daarbij voort op een stevig fundament van:

- Gebiedsontwikkelingsprojecten waarin diverse Partijen samenwerken aan de realisatie van toekomstbestendige gebieden. Een lijst van deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten aan deze City Deal is opgenomen bij bijlage 1.
- Tal van bestaande publiek-private initiatieven op lokaal, regionaal en nationaal niveau, waarvan de netwerken, kennis en ervaringen actief benut worden. Een overzicht van relevante, bestaande initiatieven voor deze City Deal is opgenomen in bijlage 2.
- Diverse programma's van de Rijksoverheid, nationale afspraken en beleidskaders, zoals het Voorontwerp voor de Nota Ruimte, NOVEX-gebieden en de recente Woontopafspraken van 2024. Een overzicht van relevante programma's, afspraken en beleidskaders voor deze City Deal is opgenomen bij bijlage 3.
- Het Interbestuurlijk Innovatieprogramma Agenda Stad van het Ministerie van BZK, gericht op de samenwerking tussen steden, private en maatschappelijke partners en de Rijksoverheid, en de ervaringen uit eerdere City Deals.

De City Deal speelt in op de volgende drie samenhangende opgaven:

1. De Europese Green Deal en impact op gebiedsontwikkeling

De Green Deal is de strategie van de Europese Unie om in 2050 klimaatneutraal te zijn, waarmee invulling wordt gegeven aan internationale afspraken.ⁱ De Green Deal heeft als tussendoel een reductie van de CO₂-uitstoot met 55% in 2030 ten opzichte van 1990.ⁱⁱ De gangbare praktijk in *gebiedsontwikkeling* draagt nog beperkt bij aan reductiedoelen uit de Green Deal.ⁱⁱⁱ Deze Europese ambities vertalen zich in concrete opgaven voor *gebiedsontwikkeling*:

- Schaarstes aan natuurlijke hulpbronnen voor energie en materialen vragen een overstap naar schone, betaalbare en veilige energiebronnen en een circulair bedrijfsleven. Dit stelt de bestaande gebouwde omgeving voor een grote renovatieopgave^{iv} en vereist een andere blik op de ontwikkeling van nieuwe (vastgoed)assets en gebieden.^v
- De overgang naar andere vormen van mobiliteit en het slim gebruik van bestaande infrastructuren.^{vi}
- Het weerbaar zijn tegen de gevolgen van het veranderende klimaat, zoals waterveiligheid of bescherming tegen extreme hitte.^{vii}
- Het herstellen van natuur en vervuiling tot nul terug te brengen voor een gifvrij leefmilieu.^{viii}

De Green Deal omvat meer dan alleen reductiedoelen. Het doel is de transformatie van de Europese Unie tot een eerlijke en welvarende samenleving met een hulpbronnenefficiënte en concurrerende economie.

Toekomstbestendig vraagt dus een integrale afweging op *ESG-aspecten*: milieutechnische (Environment), sociaalmaatschappelijke (Social) en organisatorische en bestuurlijke aspecten (Governance). Zo wordt de weg naar klimaatneutraal in 2050 aangewend om het welzijn, de veiligheid, de gezondheid en de kansen voor alle Europeanen te vergroten.^{ix} Om invulling te geven aan de Green Deal worden nieuwe Europese kaders voorgesteld, behandeld en aangenomen, of worden bestaande herzien, en stap voor stap vertaald door Nederland en andere lidstaten naar nationale kaders. De Europese ontwikkelingen leggen een complex en evoluerend pakket van kaders neer die hun weerslag vinden in *gebiedsontwikkeling* en bij organisaties in de keten, met zowel inhoudelijke, procesmatige als financiële impact:

- Uit de Europese kaders volgen eisen aan de ruimtelijke inrichting van gebieden, infrastructuur, openbare ruimte en vastgoedassets. Deze ontwikkelingen volgen elkaar in rap tempo op en zijn niet altijd in lijn met gangbare standaarden in Nederland.
- De complexiteit van de opgaven vereist een meer integrale aanpak in het proces van *gebiedsontwikkeling*, waarbij verschillende *ESG-aspecten* vanaf het eerste begin worden meegewogen voor de realisatie van ruimtelijke kwaliteit in stedelijke gebieden.^x
- Diverse Europese kaders sturen op het mobiliseren van kapitaal voor toekomstbestendige economische activiteiten. Zo bevorderen Europese kaders transparantie bij financiële partijen over de *ESG-aspecten* van investeringen. Dit heeft impact op de financierbaarheid van *gebiedsontwikkelingen*, waarde-ontwikkeling van (vastgoed)assets in gebieden en de economische kansen van organisaties in de keten.^{xi}

Een overzicht van relevante Europese kaders is opgenomen in bijlage 4.

2. Versnellen van woningbouw, stijgende ruimteclaims het hoofd bieden en het bewaken van ruimtelijke kwaliteit voor toekomstige generaties

Naast de opgaven uit de Green Deal, zijn er in Nederland enkele specifieke opgaven die *gebiedsontwikkelingen* stagneren:

- Ruimte in Nederland is schaars en er is sprake van toenemende claims vanuit verschillende functies. Dit leidt mede tot congestie op infrastructurele netwerken zoals het stroom-, water- en wegennet. De Voorontwerp Nota Ruimte schetst een drietal principes om de beschikbare ruimte rechtvaardig te verdelen en ruimtelijke kwaliteit te realiseren: 1) keuzes moeten zorgen voor het niet-afschuiven van negatieve gevolgen naar volgende generaties of andere gebieden, 2) zo mogelijk moeten functies slim en met kwaliteit worden gecombineerd en 3) oplossingen moeten de eigenheid van gebieden beschermen en benutten. Daarnaast schetst de nota enkele bewegingen waaronder de beweging naar een klimaatneutrale en circulaire samenleving en sterke steden, dorpen en regio's. Binnen en tussen regio's, steden en dorpen zijn er aanzienlijke verschillen ontstaan aangaande onder andere milieu, inclusiviteit en gezondheid. Dit is lijn met de brede opgaven die de Green Deal schetst.
- Er is een nijpend tekort aan passende en betaalbare woonruimtes. De ontwikkel- en bouwtijd van woonruimtes ligt gemiddeld op 10 jaar. De realisatie van woonruimtes in *gebiedsontwikkelingen* wordt significant belemmerd door complexe regelgeving, langdurige juridische procedures en de stapeling van verschillende regels uit diverse beleidsdomeinen en bestuurslagen (lokaal, regionaal, nationaal).

Deze complexiteit wordt mede versterkt door de voortdurende ontwikkeling en implementatie van Europese kaders, zoals hiervoor benoemd. Om de realisatie van woonruimtes te versnellen naar 100.000 woningen per jaar, zijn er op de Woontop van 2024 afspraken gemaakt in de *keten van gebiedsontwikkeling*. Er wordt ingezet op het harmoniseren van beleid en regels en het verlagen van de regeldruk.^{xii}

Bovenstaande opgaven worden verder versterkt door een cultuur in de *keten van gebiedsontwikkeling* die vasthoudt aan bestaande oplossingen en uitdagingen kent rondom samenwerking en vertrouwen.^{xiii}

Daarnaast is er sprake van een structureel gebrek aan capaciteit en krapte op de arbeidsmarkt in de gehele keten, wat de doorlooptijd en realisatie van projecten verder vertraagt.

3: De potentie van toekomstbestendige gebiedsontwikkeling waarmaken

De opgaven uit de Green Deal, de nationale opgaven en de belemmeringen voor *gebiedsontwikkeling*, vragen om een andere manier van *gebiedsontwikkeling*: *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling*.

Recente projecten tonen aan dat een toekomstbestendig proces kan leiden tot een sneller proces, het wegnemen van belemmeringen en het verhogen van de ruimtelijke kwaliteit.^{xiv} Dit komt ten goede aan de versnelling en opschaling van woningbouw en de realisatie van leefbare, veilige en gezonde openbare ruimte in gebieden. In gebiedsontwikkelingsprojecten kunnen toekomstbestendige oplossingen in de praktijk en op grotere schaal worden toegepast. Het schept de randvoorwaarden voor grootschalig opschaling van nieuwe technieken zoals industrieel bouwen, digitalisering en biobased bouwen. Met het opschalen van *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling*, wordt eveneens geanticipeerd op Europese kaders die volgen uit de Green Deal. Dat voorkomt stagnatie, en is van belang voor een gunstig investeringsklimaat in *gebiedsontwikkeling*. Het niet benutten van dit potentieel en het niet aanpakken van de genoemde uitdagingen, bedreigt de snelheid van de woningbouw en de economische vitaliteit van de gehele *keten van gebiedsontwikkeling*.^{xv xvi}

Komen het volgende overeen:

Artikel 1: Ambitie en doelen

Partijen hebben de gezamenlijke ambitie om *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling* in 2030 te verankeren als de standaard in de *keten van gebiedsontwikkeling*. Om deze ambitie te realiseren, wordt met deze City Deal ingezet op de volgende doelen:

- 1.1 Het gezamenlijk werken aan de implementatie van *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling* in meer dan 25 deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten om te leren van de grootschalige toepassing van toekomstbestendige oplossingen in de praktijk;
- 1.2 Het ontwikkelen van een eenduidige, uniforme taal voor *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling* door het harmoniseren van 1) de kennis uit bestaande publiek-private initiatieven, 2) nationale programma's, beleidskaders en afspraken en 3), al dan niet voorgenomen Europese kaders om uniformiteit, continuïteit en standaardisering te bewerkstelligen. Dit met het oog op verdere digitalisering en het mogelijk maken van efficiënte data-uitwisseling. De taal is afgestemd op de verschillende fases van het gebiedsontwikkelingsproces en de diverse schaalniveaus, zoals gebied, gebouw, openbare ruimte en infrastructuur. Hiermee wordt gestuurd op ruimtelijke kwaliteit en een integrale afweging van *ESG-aspecten*. Deze taal bestaat uit:
 - een set (kern)indicatoren en het bijdragen aan een strategische roadmap tot 2050 en (indicatieve) grenswaarden gestoeld op referentiemetingen;
 - methoden voor het sturen op ruimtelijke kwaliteit, waaronder generieke (ontwerp)principes die gebaseerd zijn op de (kern)indicatoren en helpen vroegtijdig de verbinding met de unieke eigenschappen van een gebied te leggen om zo ruimtelijke kwaliteit te realiseren.
- 1.3 Het vormgeven van een lerende gemeenschap om de (tussentijdse) uitkomsten te verankeren in de *keten van gebiedsontwikkeling* en op te schalen naar nationaal, regionaal en lokaal beleid, organisaties en projecten. Dit om ook traditionele werkwijzen in de keten te doorbreken en te leren van goede praktijkvoorbeelden.

Door in te zetten op deze drie samenhangende doelen in de City Deal, beogen de **Partijen** de volgende concrete resultaten te bereiken:

- Voorkomen van stagnatie in *gebiedsontwikkeling* op korte termijn voorkomen en de realisatie van passende en betaalbare woonruimtes in *gebiedsontwikkelingen* versnellen, terwijl tegelijkertijd de basis wordt gelegd voor de lange termijn door nu te investeren in toekomstbestendige oplossingen en daarmee ook hoge maatschappelijke kosten en risico's in de toekomst te vermijden;

- Verhogen van investeringszekerheid in gebieden en (vastgoed)assets en economische kansen voor de *keten van gebiedsontwikkeling* te benutten, bijvoorbeeld door de opschaling van industrieel bouwen of het standaardiseren van processen in de keten, en daarbij te anticiperen op Europese kaders;
- Aanpakken van stijgende ruimteclaims en infrastructurele congestie en de ruimtelijke kwaliteit van gebieden te verbeteren ten gunste van het welzijn, de gezondheid en de kansen van alle bewoners, evenals het beschermen en benutten van het leefmilieu, zonder af te wentelen op toekomstige generaties of plekken elders.

Artikel 2. Werklijnen en aanpak

De City Deal is georganiseerd in meerdere werklijnen in lijn met de gestelde doelen. Per werklijn worden twee werklijntrekkers aangewezen door het kernteam. De nadere invulling van de aanpak en de werklijnen wordt vastgelegd in een programmaplan dat jaarlijks wordt herijkt, zie artikel 5 'uitvoeringsorganisatie'.

2.1 Werklijn 1: Aan de slag in gebiedsontwikkelingsprojecten

Deze werklijn geeft invulling aan doel 1.1. In elk van deelnemende Gemeente(n) wordt minimaal één gebiedsontwikkelingsproject aangewezen waarin de in het project betrokken Partij(en) gezamenlijk de ambitie hebben om toekomstbestendige gebieden te realiseren. De aanpak is globaal als volgt:

- **Een gezamenlijk Plan van Aanpak:** De Partij(en) betrokken in een gebiedsontwikkelingsproject stellen in gezamenlijkheid een Plan van Aanpak op, onder begeleiding van de *TBGO-makelaar*, binnen 6 maanden na deelname van het aangewezen gebiedsontwikkelingsproject aan de City Deal. Dit betreft in ieder geval de betrokken **Gemeente(n)** aangevuld met **Marktpartij(en)**, **Woningcorporatie(s)** of andere **Partij(en)** die een rol vervullen in het gebied. Dit Plan van Aanpak omschrijft de doelen, opgaven, leervragen, planvormingsproces (inclusief kansen voor parallel plannen), samenwerking en aanpak voor de toepassing van *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling* en zet deze uit in de tijd.
- **TBGO-makelaar en experts:** Een *TBGO-makelaar* neemt, waar mogelijk actief deel in het projectteam van het gebiedsontwikkelingsproject. Op basis van het Plan van Aanpak wordt de exacte rol en inzet van de *TBGO-makelaar* voor het vervolg, evenals de inzet van experts uit de nationale expertpoule, bepaald. De *TBGO-makelaar* ziet toe op de uitvoering van het Plan van Aanpak en fungeert als verbinder tussen het project, bestaande initiatieven, experts, hulpmiddelen en de City Deal.
- **Themagroepen:** Gebiedsontwikkelingsprojecten met vergelijkbare opgaven of leervragen worden door de *TBGO-makelaars* geïdentificeerd en aan elkaar verbonden in themagroepen. Dit gebeurt zoveel mogelijk door 'werk met werk' te maken via bestaande initiatieven of gremia in de regio, waarbij de *TBGO-makelaars* een faciliterende en coördinerende rol hebben.
- **Monitoring en feedbackloops:** Halfjaarlijks wordt een gezamenlijk met de partners vastgestelde monitor ingevuld om de uitvoering van het Plan van Aanpak te evalueren. De resultaten hiervan worden gebruikt om het programma van de City Deal bij te stellen en besproken tijdens de City Deal dagen (zie artikel 5).

2.2 Werklijn 2A: Harmonisatie van indicatoren

Deze werklijn geeft, in samenhang met werklijn 2B, invulling aan doel 1.2 en specifiek aan 1.2.1. De aanpak bestaat globaal uit de volgende activiteiten:

- **Harmonisatie:** Het harmoniseren van bestaande initiatieven, (nationale) programma's en afspraken en, al dan niet voorgenomen, Europese kaders, zoals de EU Taxonomie^{xvii} of de Whole Life Carbon/Global Warming Potential-indicator.^{xviii} Het gaat om indicatoren met betrekking tot *ESG-aspecten* en de brede thema's uit de Europese Green Deal, zoals milieu, mobiliteit, leefbaarheid en gezondheid. De indicatoren worden gespecificeerd voor de verschillende fasen van het gebiedsontwikkelingsproces en de diverse schaalniveaus, zoals gebied, gebouw, openbare ruimte en infrastructuur. Deze activiteit wordt gecoördineerd door de werklijntrekkers van werklijn 2A, in samenwerking met experts en vertegenwoordigers van de deelnemende **Partij(en)**.
- **Validatie en kernindicatoren:** De indicatoren worden in de praktijk van de gebiedsontwikkelingsprojecten gevalideerd met onder andere referentiemetingen.^{xix} Dit proces wordt herhaald om in de loop van de City Deal te komen tot indicatoren voorzien van grenswaarden die gebaseerd zijn op de praktijk. Gezamenlijk wordt een set kernindicatoren vastgesteld, die helpen bij het sturen van het gebiedsontwikkelingsproces door de verschillende fasen heen. Deze set kernindicatoren worden in alle deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten toegepast en getoetst op een bij de fase passende wijze. De

TBGO-makelaars spelen een belangrijke rol in het faciliteren van metingen en gebruiken van indicatoren, afgestemd op de opgaven in het gebied zoals omschreven in het Plan van Aanpak.

- **Inbreng voor een roadmap tot 2050:** Er wordt inbreng geleverd voor de implementatie van Europese kaders en de vertaling daarvan naar indicatoren en grenswaarden in nationaal, regionaal en lokaal beleid. Bijvoorbeeld ten behoeve van de implementatie van de Europese Whole Life Carbon /Global Warming Potential-indicator. Een gezamenlijke roadmap geeft inzicht in de tijdlijn van deze implementatie, zodat **Partijen** hierop kunnen anticiperen in hun projecten en organisatie. De werkljntrekkers van werkljn 2A ontwikkelen deze roadmap samen met relevante experts en ambtenaren van **het Rijk**.
- **Data-uitwisseling:** Er wordt actief ingezet op het mogelijk maken van efficiënte data-uitwisseling en het transparant delen van referentiemetingen in een nationale database, voortbouwend op bestaande initiatieven, zoals Samen Slim en DSGO.^{xx}

2.2 Werklijn 2B: Ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke impact

Deze werkljn geeft, in samenhang met werkljn 2A, invulling aan doel 1.2 en specifiek 1.2.2. In deze werkljn wordt gewerkt aan het (letterlijk) vormgeven aan de kwaliteit en toekomstbestendigheid van de leefomgeving, inclusief publieke voorzieningen en openbare ruimtes. Om te kunnen sturen op ruimtelijke kwaliteit in *gebiedsontwikkeling* is meer nodig dan de optelsom van geharmoniseerde indicatoren. Lang niet alle *ESG-aspecten* zijn te vatten in meetbare indicatoren of meetbaar op alle schaalniveaus of tijdens alle fasen van het proces van *gebiedsontwikkeling*. Om goed te sturen op de verschillende aspecten is vroegtijdig de juiste sturing nodig middels ontwerpprincipes en -kaders. Het gaat daarbij over bijvoorbeeld functionaliteit, toekomstwaarden en het belang van cultuur en cultureel erfgoed voor de identiteit en leefkwaliteit van een gebied. De werkljn kent globaal de volgende activiteiten:

- **Praktijkvoorbeelden:** Er wordt een inventarisatie gemaakt van inspirerende en succesvolle praktijkvoorbeelden waar ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke impact is gerealiseerd in de deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten en daarbuiten. Daarbij gaat aandacht uit naar de leefbaarheid, gezonde leefomgeving, bereikbaarheid en toegankelijkheid^{xxi} van gebieden en specifiek inrichting van de openbare ruimte. Deze voorbeelden dienen als concrete inspiratiebron en basis voor de ontwikkeling van de generieke (ontwerp)principes, op basis van dialoog over de ruimtelijke kwaliteit en worden op een passende (mogelijk innovatieve en creatieve) manier gedeeld met lopende praktijken van deze City Deal.
- **Aanpak om maatschappelijke impact te verhogen:** Om een gebied toekomstbestendig te kunnen ontwikkelen is een gezamenlijke lange termijnvisie nodig voor het gebied gebaseerd op de maatschappelijke opgaven. Door middel van een ontwerpende aanpak en gebiedsgericht ontwerp(end onderzoek) is het mogelijk om die opgaven in samenhang met de ruimtelijke kwaliteit in kaart te brengen en het gesprek te voeren met de verschillende stakeholders. In deze werkljn verkennen we hoe we ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijke impact gebiedsgericht op maat kunnen verhogen. Wat werkt (niet) en hoe kunnen we die kennis en ervaring met elkaar delen en inzetten? Een aanpak gericht op leren door te doen in de gebieden zelf.

2.3 Werklijn 3: een sterke leergemeenschap

Deze werkljn draagt, in samenhang met de andere werkljnen, bij aan doel 1.3. De werkljn richt zich op het faciliteren van een lerende infrastructuur voor open kennisdeling. Inzichten uit de gebiedsontwikkelingsprojecten en de andere werkljnen worden omgezet in direct toepasbare hulpmiddelen ter ondersteuning van aanpassingen in nationaal, regionaal en lokaal beleid en de grootschalige implementatie in de praktijk. Twee werkljntrekkers geven deze werkljn vorm, met ondersteuning van een communicatieadviseur en in samenwerking met experts van **Platform31**. Er wordt nauw samengewerkt met **Kennisinstellingen** en **Maatschappelijke organisaties**. Waar mogelijk wordt aangesloten bij bestaande gremia, platforms en initiatieven of worden deze samengebracht om synergie te bevorderen. De aanpak omvat globaal de volgende onderdelen:

- **Kennisuitwisseling:** Om kruisbestuiving tussen deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten, de uniforme taal en de praktijken van de betrokken **Partijen** te stimuleren worden in deze werkljn diverse activiteiten georganiseerd, denk aan thematische werkgroepen, expertbijeenkomsten, intervisie, seminars, symposia of regionale bijeenkomsten.
- **Kennisdeling bevorderen en toolbox:** De werkljn ontwikkelt een praktische toolbox die de geleerde lessen, goede praktijkvoorbeelden en concrete hulpmiddelen bundelt. Denk hierbij aan kengetallen voor exploitatie- en waarderingsmodellen, een handreiking voor een beeldkwaliteitsplan of een besluitvormingsmodel voor een ontwikkelingsproces. De toolbox

wordt gaandeweg aangevuld en verfijnd op basis van de ervaringen uit de deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten en de feedback van gebruikers. De toolbox wordt zoveel mogelijk ontsloten via bestaande platforms, zoals de platforms van **DGBC**, **Circulaw**, **Cirkelstad** en **Building Balance**.

- **Kennisontwikkeling:** Er wordt bijgedragen aan het formuleren van nieuwe onderzoeksvraagstukken op basis van de inzichten uit deze City Deal. Dit stimuleert vervolgonderzoek, ontwikkeling en onderzoek rondom *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling* en het aanbieden van de kennis in de juiste vorm op het juiste moment aan de juiste doelgroep. **Platform31** speelt een actieve rol in de verbinding met kennisinstellingen en stemt onderzoeksvragen af op de behoeften van de City Deal.
- **Publiek programma:** Om de traditionele praktijk van *gebiedsontwikkeling* te doorbreken en bredere verandering te stimuleren, wordt gewerkt aan een publiek programma waarvan de concrete invulling nog wordt bepaald. De resultaten van deze City Deal worden inzichtelijk gemaakt voor alle actoren in de keten, van bestuurders tot projectmanagers. Hierbij wordt ook aansluiting gezocht bij bestaande platforms, zoals de Dag van de Stad.
- **Lokale samenwerking:** Het faciliteren van lokale samenwerkingen met onderzoeks- en onderwijsinstellingen op alle niveaus (WO, HBO en MBO). De *TBGO-makelaars* spelen een actieve rol in het leggen van verbindingen met deze lokale instellingen, met ondersteuning van **Platform31** om verbinding te maken met het bredere kennisnetwerk en om kennisuitwisseling- en ontwikkeling te stimuleren.

Artikel 3: Afspraken

3.1 De Partijen:

- spannen zich in om de (tussentijdse) uitkomsten van deze City Deal te versterken, te borgen, te implementeren en te verbinden met relevante onderdelen van hun organisaties, projecten en beleidsvorming;
- spannen zich in om de City Deal te verbinden met de relevante netwerken, kennis en praktijkervaringen van reeds bestaande, publiek-private initiatieven rondom *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling*;
- spannen zich in om de City Deal te verbinden met relevante, bestaande programma's van het Rijk en nationale afspraken en beleidskaders rondom *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling*;
- nemen twee keer per jaar deel aan de City Deal dagen met in ieder geval een afvaardiging van een bestuurder of directeur aan een bestuurlijke werktafel, zoals beschreven in artikel 5;
- nemen deel aan één of meerdere werklijnen, zoals beschreven in artikel 2, en maken hun voorgenomen inzet kenbaar bij het kernteam van de City Deal;
- nemen een actieve rol in het verspreiden van de (tussentijdse) resultaten van deze City Deal binnen de *keten van gebiedsontwikkeling* en hun eigen netwerk en achterban, zoals beschreven in artikel 6;
- spannen zich in om data te delen die nodig is voor de ontwikkeling en uitvoering van de werklijnen en referentiemetingen, zoals beschreven in artikel 2, zoveel mogelijk in transparantie, zoals beschreven in artikel 9;
- stellen naar redelijkheid minimaal één medewerker één dag per maand beschikbaar om mee te werken aan de werklijnen, producten en projecten van de City Deal. Hierbij wordt gestreefd naar 'werk met werk', waarbij de gevraagde inzet zo efficiënt mogelijk gekoppeld is aan, maar zeker niet beperkt tot, de betrokken gebiedsontwikkelingsprojecten, de bestaande initiatieven en overige relevante netwerken, programma's en activiteiten van de deelnemende **Partijen**.

3.2 Ministerie van **BZK**, vertegenwoordigd door Agenda Stad:

- heeft een coördinerende rol voor het sluiten van deze City Deal en het bewaken van de voortgang, samenwerking en kennisdeling; zowel voor de inhoud van de opgave als het vernieuwende karakter en de vitaliteit van de interbestuurlijke samenwerking;
- draagt zorg voor goede interbestuurlijke verhoudingen met de betrokken departementen en medeoverheden;
- spant zich in om de (tussentijdse) uitkomsten van deze City Deal te vertalen naar Rijksbeleid en zodoende met de verschillende betrokken directies te komen tot een coherent beleidskader;
- spant zich in om toekomstbestendige randvoorwaarden op te nemen in de eigen processen rondom inkoop en investeringen in *gebiedsontwikkelingen* en in de eigen (vastgoed)assets in gebieden.

3.3 Ministerie van **VRO**:

- brengt kennis, inzicht en ervaringen in voor de uitvoering van de werklijnen in de City Deal en verbindt met bestaande programma's en activiteiten ten aanzien van onder andere ruimtelijke ordening, volkshuisvesting en bouwen in gebieden en wijken voor de activiteiten van de City Deal;
- spant zich in om de (tussentijdse) uitkomsten van deze City Deal te vertalen naar Rijksbeleid en zodoende met de verschillende betrokken directies te komen tot een coherent beleidskader;
- spant zich in om de tussenresultaten uit het Programma Innovatie en Opschaling Woningbouw te implementeren in de deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten, en vice versa, schaaft kansrijke oplossingen uit de *gebiedsontwikkelingen* op via de activiteiten van het programma;^{xxii}
- onderzoekt de mogelijkheden en ondersteunt een of meerdere aanvragen voor een experimenteerbepaling voor de deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten volgens artikel 23.3 van de Omgevingswet;
- spant zich in om de tussenresultaten uit het Bestuursakkoord Digitale Gebouwde Omgeving 2027 samen met de betrokken partijen in dit akkoord te implementeren in de deelnemende *gebiedsontwikkelingen*;
- verstrekt de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) opdracht voor de inzet van experts in de *ationale expertpool*;
- bewaakt de samenhang en voortgang van de activiteiten in relatie tot de gemaakte Woontopafspraken, in het bijzonder de gremia en programma's die verbonden zijn aan de gemaakte Woontopafspraken 3,10, 12 en 15;
- spant zich in om toekomstbestendige randvoorwaarden op te nemen in de eigen processen rondom inkoop en investeringen in *gebiedsontwikkelingen* en in de eigen (vastgoed)assets in gebieden;

3.4 Ministerie van **VWS**:

- brengt kennis, inzicht en ervaringen in voor de uitvoering van de werklijnen in de City Deal en verbindt bestaande programma's en activiteiten ten aanzien van onder andere publieke gezondheid, sport en bewegen, preventie en gezonde leefomgeving met de activiteiten van de City Deal;
- spant zich in om de (tussentijdse) uitkomsten van deze City Deal te vertalen naar Rijksbeleid en zodoende met de verschillende betrokken directies te komen tot een coherent beleidskader;
- spant zich in om de resultaten uit Programma Gezonde Leefomgeving te implementeren in de deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten en draagt zorg voor opname van kansrijke oplossingen uit de *gebiedsontwikkelingen* in de kennisinstrumenten die het Programma Gezonde Leefomgeving oplevert;^{xxiii}

3.5 Ministerie van **OCW**:

- brengt kennis, inzicht en ervaringen in voor de uitvoering van de werklijnen in de City Deal en verbindt bestaande programma's (zoals het Nationaal Programma Erfgoed en Leefomgeving, het Actieprogramma Ruimtelijk Ontwerp en PONT) en activiteiten (zoals het project Onze Plek) ten aanzien van cultuur, cultureel erfgoed, ontwerp en onderwijs in gebieden en wijken met de activiteiten voor de City Deal;
- spant zich in om de (tussentijdse) uitkomsten van deze City Deal te vertalen naar Rijksbeleid en zodoende met de verschillende betrokken directies te komen tot een coherent beleidskader;
- spant zich in om de tussenresultaten uit het OCW Ontwerpprogramma Grootchalige Woningbouw en het project Onze Plek te implementeren in de deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten, en vice versa, schaaft kansrijke oplossingen uit de *gebiedsontwikkelingen* op - door onder meer kennisdeling - via de activiteiten in het kader van het Nationaal Programma Erfgoed en Leefomgeving, het Ontwerpprogramma Grootchalige Woningbouw en het Actieprogramma Ruimtelijk Ontwerp.

3.6 **Rijksvastgoedbedrijf**:

- wijst bij start van deelname aan de City Deal minimaal één gebiedsontwikkelingsproject aan voor deelname aan werklijn 1 in overleg met betrokken Partij(en) in het gebied;
- spant zich in om relevante kennis te helpen ontwikkelen en ontsluiten, en te verbinden met relevante lopende programma's;
- spant zich in om toekomstbestendige randvoorwaarden op te nemen in de eigen processen rondom inkoop en investeringen in *gebiedsontwikkelingen* en in de eigen (vastgoed)assets in gebieden;

3.7 **Metropoolregio Amsterdam**:

- deelt kennis, zorgt voor gezamenlijke implementatie en deelt actief de (tussen)resultaten van de City Deal voor *toekomstbestendige gebiedsontwikkeling*;
- spant zich in om de activiteiten van de City Deal en de Greendeal Houtbouw met elkaar op te lijnen;
- spant zich in om op basis van de (tussen)resultaten van de City Deal nadere afspraken te maken over het opschalen van industriële bouw met de partners van de **Metropoolregio Amsterdam**.

3.8 Gemeenten:

- wijzen bij start van deelname aan de City Deal minimaal één gebiedsontwikkelingsproject aan voor deelname aan werklijn 1 in overleg met betrokken Partij(en) in het gebied;
- spannen zich in om bestaande lokale samenwerkingen en gremia te verbinden aan de uitvoering van City Deal;
- nemen een *TBGO-makelaar* op in het projectteam- of organisatie van het deelnemende gebied;
- stellen indien mogelijk een duurzaamheidsbeleidsmedewerker ter beschikking voor om de verbinding te maken met (de actualisatie van) het duurzaamheidsbeleid;

3.9 Provincies en Regio's:

- ondersteunen proactief bij de uitvoering van het Plan van Aanpak in de verschillende deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten door kennis, ervaring en netwerk in brengen.
- spannen zich in om bestaande regionale samenwerkingen en gremia te verbinden aan de uitvoering van City Deal, in het bijzonder de inzet van experts vanuit bestaande expertpools;
- nemen een actieve rol in de ontsluiting van de (tussen)resultaten in de regio in het bijzonder bij niet-deelnemende gemeenten.

3.10 Marktpartijen en Woningcorporaties:

- nemen een actieve rol in de totstandkoming en implementatie van het Plan van Aanpak voor deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten waarin zij betrokken zijn in samenwerking met betrokken Gemeenten en andere **Partij(en)** in het plangebied;
- nemen een *TBGO-makelaar* op in het projectteam- of organisatie van het deelnemende gebied;
- spannen zich in om bestaande lokale samenwerkingen en gremia te verbinden aan de uitvoering van City Deal;
- delen proactief ervaring en inzichten over, al dan niet voorgenomen, randvoorwaarden die voortvloeien uit Europese kaders en de impact daarvan op de financiering en investeringen in *gebiedsontwikkeling* en (woning)bouw;
- spannen zich in om toekomstbestendige randvoorwaarden op te nemen in de eigen processen rondom inkoop en investeringen in *gebiedsontwikkelingen* en in de eigen (vastgoed)assets in gebieden;

3.11 Maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen:

- fungeren als een brug tussen de City Deal en hun eigen achterban, onderzoek en onderwijs;
- werken samen met Platform 31 aan het vormgeven van een kennisinfrastructuur
- dragen zorg voor de ontsluiting en verspreiding van de resultaten van de City Deal via hun kanalen en activiteiten;

3.12 Building Balance:

- stelt minimaal één relevante medewerkers voor twee dagen per week beschikbaar om de inzet van biobased bouwen te stimuleren en faciliteren in de deelnemende *gebiedsontwikkelingen* en voor inzet in de *ationale expertpool*;
- stelt minimaal één communicatiemedewerker voor één dag per week beschikbaar en neemt een actieve rol in de uitvoering van het communicatieplan, zie artikel 6 'communicatie';
- levert de inzet van experts voor de *ationale expertpoule*;
- levert actief een bijdrage aan de realisatie van de 30-30-30-doelstelling^{xxiv} in de deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten.

Artikel 4: Financiële verplichtingen

4.1 **Partijen** leveren bijdragen in natura en in financiële middelen, volgens de tabel in bijlage 5.

4.2 Het kasbeheer wordt uitgevoerd door **Platform31**.

4.3 **Partijen** spannen zich in om, indien nodig voor specifieke onderdelen of projecten voor het behalen van de doelstelling van de City Deal, extra financiering te organiseren of kansen te benutten, zoals door samen subsidies aan te vragen.

Overige bepalingen

Artikel 5: Uitvoeringsorganisatie

5.1 Kernteam

Het kernteam wordt ingesteld door het interbestuurlijke programma Agenda Stad. Dit kernteam bestaat uit minimaal een programmaleider, programmasecretaris, communicatieadviseur en wordt aangevuld met de dealmakers van Agenda Stad en medewerkers van het Programma Innovatie en Opschaling Woningbouw van **Ministerie van VRO, Cirkelstad** en **Building Balance**, die betrokken zijn geweest in de initiërende fase. Het kernteam coördineert en ondersteunt de uitvoering van de City Deal. Het kernteam stelt een programmaplan, een begroting en communicatieplan op en herijkt deze jaarlijks.

- De programmaleider is secretaris van de stuurgroep, voorzitter van het kernteam en de programmaraad;
- De programmasecretaris ondersteunt de organisatie van de stuurgroep, de programmaraad en het kernteam en is verantwoordelijk voor verslaglegging en administratieve en operationele processen;
- De communicatieadviseur ontwikkelt en implementeert het communicatieplan en de organisatie van communicatiemiddelen en -uitingen, volgens artikel 8.

5.2 City Deal-dagen en bestuurlijke werktafel

Het kernteam organiseert minimaal tweemaal per jaar een City Deal-dag samen met een gastgemeente. Tijdens deze dag:

- worden uitkomsten, inzichten en geleerde lessen uit de werklijnen gedeeld tussen betrokken experts, professionals en ambtenaren;
- wordt een bestuurlijke werktafel georganiseerd waaraan bestuurders en directeurs van alle **Partijen** deelnemen. Hier worden de strategie, resultaten, evaluatie, monitoring van de werklijnen en borging van de resultaten van de City Deal besproken.

5.3 Stuurgroep

De stuurgroep wordt samengesteld uit bestuurders en directies die de verschillende deelnemende **Partijen** afspiegelen. De stuurgroep stuurt de City Deal inhoudelijk en strategisch aan. Zij bewaakt de strategie, voortgang en naleving van de intenties en afspraken. De stuurgroep vergadert minimaal tweemaal per jaar. De leden:

- worden uitgenodigd door de programmaleider bij de start van de City Deal. De stuurgroep stelt zelf een heldere procedure voor vervanging op;
- nemen een proactieve rol in het benaderen van hun achterban van de afzonderlijke deelnemende **Partijen** op bestuurlijk- en directieniveau en vertegenwoordigen de perspectieven van soortgelijke deelnemende **Partijen**;
- nemen een proactieve rol in het betrekken van hun netwerk van soortgelijke deelnemende **Partijen**;

De City Deal is onderdeel van werklijn 4 van het Programma Innovatie en Opschaling van het Ministerie van **VRO** en rapporteert terug naar **het Rijk** via de, nader vorm te geven, organisatiestructuur van dit programma (IOP). Dit in aanvulling op deelname van **het Rijk** aan de stuurgroep van de City Deal.

5.4 Programmteam

Het programmteam wordt samengesteld uit professionals op basis van diversiteit van perspectieven en type deelnemende **Partijen** en dient een goede representatie te zijn van de gehele *keten van gebiedsontwikkeling*. Het programmteam adviseert over de uitvoering van de City Deal. Het programmteam komt minimaal twee keer per jaar bijeen. De adviezen worden gedeeld met de stuurgroep. De leden:

- worden uitgenodigd door de programmaleider bij de start van de City Deal. Het programmteam legt zelf een heldere procedure voor vervanging vast;
- nemen een proactieve rol in het benaderen van hun achterban van de afzonderlijke deelnemende **Partijen** op bestuurlijk- en directieniveau en vertegenwoordigen de perspectieven van soortgelijke deelnemende **Partijen**;
- bevorderen actief de effectiviteit van de werklijnen en brengen hiervoor hun kennis, netwerk en ervaring in;
- nemen een proactieve rol in het betrekken van hun netwerk van soortgelijke deelnemende **Partijen**;
- hebben mandaat namens hun eigen organisatie.

5.5 Werkgroepen per werklijn

Voor elke werklijn wordt een werkgroep ingesteld. De werkgroepen zijn toegankelijk voor alle **Partijen**; De programmaleider wijst per werkgroep twee trekkers aan. De trekkers initiëren de vorming van de werkgroep, stellen een werkplan op én zijn het aanspreekpunt voor het kernteam, programmateam en stuurgroep. De trekkers rapporteren over de voortgang aan het kernteam.

- De werkgroep stelt werkplannen op ter uitvoering van werklijnen. Werkgroepen besluiten hierin zelf, in overleg met het programmateam over hun manier van werken en sturing;
- Eventueel kunnen werkgroepen zich verder opdelen in themagroepen naar specifieke onderwerpen binnen die werklijn als daar aanleiding voor is;
- De activiteiten van de werkgroepen moeten passen binnen de uitgangspunten van deze City Deal, programmaplan en begroting.

5.6 Platform 31

Platform 31 ondersteunt het kernteam bij de samenwerking met **Maatschappelijke organisaties** en **Kennisinstellingen**, het valoriseren van wetenschappelijk onderzoek, het integreren van praktijkvragen en het ontwikkelen van leermodules. De activiteiten worden ingevuld in samenhang met de werklijnen, beschreven in artikel 2.

5.7 Nationale expertpool, experts en TBGO-makelaars

Het doel is om de expertpoule gaandeweg te vergroten, waarbij iedere expert gebruikt maakt van de werkwijze en het instrumentarium ontwikkeld tijdens deze City Deal. Daarnaast dragen zij actief bij aan de verbetering van tools en de implementatie ervan binnen hun eigen organisatie en achterban, waar relevant.

- Het kernteam coördineert de inzet van *TBGO-makelaars* in overleg met de projectteams van de deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten;
- De *TBGO-makelaars* en experts dragen actief bij aan het delen van inzichten uit de deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten;
- De *TBGO-makelaars* en experts nemen deel aan halfjaarlijkse intervisiemomenten en herijking van de gezamenlijke tools.

Artikel 6: Communicatie

- 6.1 Communicatie over de voortgang van de City Deal en van de projecten die er deel van uitmaken, is een taak die binnen de City Deal belegd wordt.
- 6.2 Agenda Stad ondersteunt de City Deal met haar communicatie. Dit gebeurt onder andere via de website www.agendastad.nl.
- 6.3 Het kernteam stelt een communicatieplan op en is verantwoordelijk voor een continue stroom aan communicatie uitingen van de City Deal. Onderdeel van dit plan is een 'gereedschapskist' met communicatiemiddelen om de activiteiten en resultaten van deze City Deal te delen.
- 6.4 **Partijen** kunnen vrijelijk communiceren over de activiteiten en uitkomsten van de City Deal, met in achtneming van de huisstijl en gereedschapskist.
- 6.5 **Partijen** stellen capaciteit ter beschikking voor de uitvoering van het communicatieplan via hun eigen platforms en kanalen.

Artikel 7: evaluatie en borging van de City Deal

- 7.1 De voortgang van de City Deal en het functioneren van de uitvoeringsorganisatie wordt ten minste eenmaal per jaar geëvalueerd door het kernteam in samenwerking met **Platform 31** en Agenda Stad.
- 7.2 Halverwege de looptijd wordt een voortgangsrapportage opgesteld **Platform 31** en Agenda Stad. Deze voortgangsrapportage geeft inzicht in de voortgang van de werkzaamheden, de behaalde resultaten, eventuele knelpunten en eventueel advies voor bijsturing.
- 7.3 Aan het einde van de looptijd van de City Deal wordt er een eindrapportage opgesteld door Platform 31 en Agenda Stad, desgewenst met hulp van een onafhankelijke derde Partij. De eindrapportage bevat een inventarisatie van de behaalde resultaten en aanbevelingen voor vervolgstappen.

Slotbepalingen

Artikel 8: Toepasselijk recht, mededinging en aanbesteding

De afspraken van deze City Deal en/of de daaruit voortvloeiende maatregelen worden in overeenstemming met het recht van de Europese Unie uitgevoerd en uitgewerkt in het bijzonder voor zover de afspraken vallen onder de werking van de Europese regels met betrekking tot aanbesteding, mededinging, staatssteun en technische normen en voorschriften.

Artikel 9: Gegevensuitwisseling

- 9.1 De in het kader van (de uitvoering van) deze City Deal uitgewisselde dan wel uit te wisselen informatie is in beginsel openbaar. Als een Partij verzoekt om geheimhouding zullen de overige Partijen deze informatie in beginsel geheimhouden en deze geheel noch gedeeltelijk aan enige derde bekendmaken, met uitzondering van voor zover een verplichting tot openbaarmaking voortvloeit uit de wet, een rechterlijke uitspraak of deze City Deal.
- 9.2 **Partijen** dragen er zorg voor dat concurrentiegevoelige en/of privacygevoelige informatie uitsluitend wordt gedeeld voor zover dit in overeenstemming is met de relevante internationale, Europese en nationale wettelijke kaders. Zij kunnen hiertoe nadere afspraken vastleggen.

Artikel 10: Toetreding nieuwe Partijen

- 10.1 In overeenstemming met de stuurgroep kunnen tijdens de looptijd van de City Deal nieuwe Partijen toetreden tot deze deal.
- 10.2 Het schriftelijke verzoek tot toetreding met daarbij de concrete bijdrage aan de City Deal wordt gericht aan de programmaleider en de programmasecretaris. De programmaleider informeert de stuurgroep en vraagt hen om instemming
- 10.3 Zodra de stuurgroep aan de programmaleider kenbaar hebben gemaakt in te stemmen met het verzoek tot toetreding, ontvangt de toetredende Partij de dealtekst van de City Deal en gelden voor die Partij de voor haar uit de deal voortvloeiende rechten en verplichtingen. Een toetreding wordt aangenomen als een meerderheid van 2/3 van de stemgerechtigde leden van de stuurgroep instemt. De programmaleider legt het besluit van de stuurgroep schriftelijk vast.
- 10.4 Het verzoek tot toetreding en de verklaringen tot instemming worden als bijlagen aan de City Deal gehecht. De programmasecretaris draagt zorg voor de bekendmaking van de toetreding onder alle **Partijen**.

Artikel 11: Wijziging

- 11.1 Elke Partij kan schriftelijk een verzoek indienen tot wijziging van deze City Deal. Het verzoek dient de voorgestelde wijziging en de motivatie hiervoor duidelijk te omschrijven
- 11.2 Het verzoek tot wijziging wordt ingediend bij de programmasecretaris die het verzoek binnen vijf werkdagen doorsturen naar de stuurgroep. De programmaleider plaatst het verzoek op de agenda van de eerstvolgende stuurgroep.
- 11.3 De stuurgroep bespreekt het verzoek tot wijziging en streeft naar consensus. Indien consensus niet mogelijk is, wordt over de wijziging gestemd. Een wijziging wordt aangenomen als een meerderheid van 2/3 van de stemgerechtigde leden van de stuurgroep instemt. De programmaleider legt het besluit van de stuurgroep schriftelijk vast.
- 11.4 Indien de stuurgroep instemt met de wijziging, wordt de gewijzigde tekst van de City Deal, inclusief een overzicht van de instemmingsverklaringen van de **Partijen**, als bijlage aan de City Deal gehecht. De programmasecretaris draagt zorg voor de verspreiding van de gewijzigde versie onder alle **Partijen**.

Artikel 12: Opzegging

- 12.1 Elke Partij kan de City Deal met inachtneming van een opzegtermijn van drie maanden schriftelijk opzeggen, als een zodanige verandering van omstandigheden is opgetreden dat deelname aan de City Deal billijkheidshalve op korte termijn behoort te eindigen. De opzegging moet de verandering in omstandigheden vermelden.
- 12.2 Wanneer een Partij de City Deal opzegt, blijft de City Deal voor de overige **Partijen** in stand, voor zover de inhoud en de strekking ervan zich daartegen niet verzetten.
- 12.3 In geval van beëindiging van het convenant op grond van opzegging is geen van de **Partijen** richting een andere Partij schadeplichtig.

12.4 Restitutie van al betaalde bijdrages is uitgesloten. Bij opzegging dient de volledige bijdrage voor het betreffende jaar voldaan te worden.

Artikel 13: Nakoming

Partijen komen overeen dat de nakoming van de afspraken in de City Deal niet in rechte afdwingbaar is.

Artikel 14: Ondertekening in verschillende exemplaren

De City Deal *Toekomstbestendige gebiedsontwikkeling* kan worden ondertekend door **Partijen** in verschillende exemplaren, die samengevoegd hetzelfde rechtsgevolg hebben alsof deze City Deal is ondertekend door alle **Partijen** in één exemplaar.

Artikel 15: Citeertitel

Deze City Deal kan worden aangehaald als City Deal Toekomstbestendige Gebiedsontwikkeling (TBGO).

Artikel 16: Inwerkingtreding en looptijd

16.1 Deze City Deal vangt aan op 1 juli 2025 en kent een looptijd van 5 jaar.

16.2 De looptijd van een City Deal-jaar loopt van 1 juli 2025 tot en met 30 juni van het daaropvolgende kalenderjaar. Wijziging van de looptijd van de City Deal is mogelijk conform artikel 11.

Artikel 17: Publicatie

17.1 Deze City Deal zal openbaar worden gemaakt door publicatie in de Staatscourant, waardoor anderen hiervan kennis kunnen nemen.

17.2 De minister van BZK rapporteert over Agenda Stad, en ook de hieruit voortvloeiende City Deal naar de Tweede Kamer van de Staten-Generaal.

Aldus overeengekomen en in tweevoud ondertekend

Op [datum], te [plaats]

-
- i. Europese Commissie. (2019). De Europese Green Deal, COM/2019/640. Beschikbaar via: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> (geconsulteerd op 30 april 2025).
- ii. Europese Commissie. (2019). De Europese Green Deal, COM/2019/640. Beschikbaar via: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> (geconsulteerd op 30 april 2025).
- iii. De Gebouwde Omgeving in Europa verantwoordelijk voor ongeveer 40% van de totale CO₂-uitstoot. Dit betreft zowel de uitstoot voor de realisatie en transformatie van gebieden als de uitstoot in het gebruik van deze gebieden. De praktijk van gebiedsontwikkeling maakt impact op beide vormen van CO₂-uitstoot. Actuele cijfers over de CO₂-uitstoot: Centraal Bureau voor de Statistiek en Emissieregistratie. (2025). Voorlopige Kwartaalcijfers Broeikasgassen 2025. Beschikbaar via: <https://www.emissieregistratie.nl/data/overzichtstabellen-lucht/voorlopige-kwartaalcijfers> (geconsulteerd op 30 april 2025).
- European Commission. Buildings and construction. Beschikbaar via: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/buildings-and-construction_en (geconsulteerd op 30 april 2025).
- iv. European Commission. (2025). Renovation Wave: For a higher ambition on energy efficiency of buildings. Beschikbaar via: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-efficient-buildings/renovation-wave_en (geconsulteerd op 30 april 2025).
- v. De Green Deal (zie voetnoot 1) benoemt als één van de uitdagingen: "Building and renovating in an energy and resource efficient way".
- vi. De Green Deal (zie voetnoot 1) benoemt deze twee uitdagingen onder de noemers: "Accelerating the shift to sustainable and smart mobility" en "Supplying clean, affordable and secure energy".
- vii. European Commission. EU Strategy on Adaptation to Climate Change. Beschikbaar via: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/adaptation-climate-change/eu-adaptation-strategy_en (geconsulteerd op 30 april 2025).
- viii. De Green Deal (zie voetnoot 1) benoemt deze twee uitdagingen onder de noemers: "Preserving and restoring ecosystems and biodiversity" en "A zero pollution ambition for a toxic-free environment".
- ix. De Green Deal (zie voetnoot 1) noemt het "Just Transition Mechanism". Lees meer op: European Commission. Just Transition Mechanism: Helping regions and people address the social and economic impacts of the transition towards a climate neutral economy. Beschikbaar via: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en (geconsulteerd op 30 april 2025).
- x. Ook in Europees verband wordt gezocht naar oplossingen voor stedelijke gebieden, zoals met het initiatief New European Bauhaus of de Urban Agenda, de Europese equivalent van Agenda Stad:
- European Commission. New European Bauhaus: Beautiful, Sustainable, together. Beschikbaar via https://new-european-bauhaus.europa.eu/index_en (geconsulteerd op 30 april 2025).
 - European Commission. Urban Agenda for the EU. Beschikbaar via https://commission.europa.eu/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/urban-agenda-eu_en (geconsulteerd op 30 april 2025).
- xi. Verschillende Europese richtlijnen en verordeningen benadrukken het belang van de integratie van *ESG-aspecten* als leidend principe voor duurzaamheid. Een belangrijk voorbeeld hiervan is de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Deze Europese verordening

verplicht financiële marktdeelnemers en financiële adviseurs om transparant te zijn over hoe zij omgaan met duurzaamheidsrisico's en de negatieve effecten van hun investeringsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren. De SFDR erkent daarmee expliciet dat een toekomstbestendige economie en financiële sector rekening moeten houden met *ESG-aspecten*. Bron: Europese Commissie. (2019). Verordening (EU) 2019/2088 over de bekendmaking van informatie over duurzaamheid in de financiële dienstensector, geraadpleegd op <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2019/2088/oj>

xii. Ministerie van VRO. "Woontop 2024: Alle afspraken", beschikbaar via <https://www.volkshuisvestingnederland.nl/woontop/alle-afspraken>. (geconsulteerd op 30 april 2025).

Relevante afspraken van in het kader van deze City Deal zijn:

- In Afspraak 3 wordt het belang van toekomstbestendig te ontwikkelen met ruimtelijke kwaliteit zonder af te schuiven naar elders of toekomstige generaties benadrukt en de rol van de Nota Ruimte hierin;
- In afspraak 10 is opgenomen dat op diverse locaties het noodzakelijk is om bij het bouwen van woningen rekening te houden met water en bodem, en snel en verantwoord aan de slag met woningbouw via uniforme kaders en werkwijzen, bewezen maatregelen en innovatieve ontwerpconcepten.
- Afspraak 12 is een eerste invulling van de afspraken over STOER om de regeldruk te verlagen. Benoemd worden de standaardisering en uniformiseren van de bouwregelgeving in lijn met de EU en de geclausuleerde inzet van experimenteerartikel van de Omgevingswet (art. 23.3) om kostenbesparende technieken en andere technologische vernieuwingen uit te proberen.²⁷
- Afspraak 15 geeft aan dat we met innovatieve werkwijzen woningen sneller gaan realiseren; onder meer het uitvoeren van de afspraken in het Bestuursakkoord Digitale Gebouwde Omgeving 2027 en zo een landelijke aanpak voor datagedreven werken uitrollen, meer werken met typegoedkeuringen en systeemgoedkeuringen, het verder opschalen van industriële bouwstromen met als streven dat in 2030 de helft van de woningen industrieel gebouwd en conceptueel ontwikkeld wordt.

xiii. Zie voor een uiteenzetting van de huidige uitdagingen in de *keten van gebiedsontwikkeling* en voorgestelde oplossingen, waaronder het doorbreken van bestaande werkwijzen en het verbeteren van samenwerking: Volkshuisvesting Nederland, "Sneller een nieuwbouwwoning door kortere processen en procedures," beschikbaar via <https://www.volkshuisvestingnederland.nl/onderwerpen/versnellen-woningbouw/nieuws/2024/03/20/sneller-een-nieuwbouwwoning-door-kortere-processen-en-procedures>; en Rijksoverheid (geconsulteerd op 30 april 2025), "Versnellen voorfase gebiedsontwikkelingen: hoe dan?," beschikbaar via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/05/02/versnellen-voorfase-gebiedsontwikkelingen-hoe-dan>. (geconsulteerd op 30 april 2025).

xiv. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). *Gebiedsontwikkeling Versnellen*, beschikbaar via <https://www.rvo.nl/onderwerpen/expertteam-woningbouw/gebiedsontwikkeling-versnellen#samen-naar-succesvolle-gebiedsontwikkeling> (geconsulteerd op 30 april 2025).

xv. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). *Sectorstudie Internationaal Duurzame Bouw*. Beschikbaar via: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/landen-en-gebieden/sectorstudie-internationaal-duurzame-bouw> (geconsulteerd op 30 april 2025).

xvi. De Nederlandsche Bank (DNB). *Klimaatrisico's en de Nederlandse woningmarkt*. Beschikbaar via: https://www.dnb.nl/media/cniottiu/web_134119_os_real-estate_and_climate.pdf (geconsulteerd op 30 april 2025).

xvii. De EU Taxonomie is een classificatiesysteem dat ecologisch duurzame economische activiteiten identificeert, met als doel investeringen te sturen naar projecten die bijdragen aan de duurzaamheidsdoelstellingen van de EU. Voor specifieke bouw- en vastgoedactiviteiten stelt de Taxonomie criteria vast. Bron: European Commission. EU taxonomy for sustainable activities. Beschikbaar via https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/tools-and-standards/eu-taxonomy-sustainable-activities_en (geconsulteerd op 30 april 2025).

xviii. De Whole Life Carbon (WLC)-indicator, ook wel levenscyclus Global Warming Potential (GWP) genoemd, kwantificeert de totale broeikasgasemissies gerelateerd aan een gebouw gedurende zijn gehele levenscyclus. Dit omvat emissies van operationeel energiegebruik en materiaalgebonden (embodied) emissies van productie tot en met sloop. De berekening en rapportage van de levenscyclus GWP voor nieuwe gebouwen volgen uit de herziene Richtlijn Energieprestatie Gebouwen (EPBD IV). Bron: Richtlijn (EU) 2024/1275 van het Europees Parlement en de Raad van 24 april 2024 betreffende de energieprestatie van gebouwen (herschikking), PB L, 2024/1275, 8.5.2024, met name Artikel 7 en Bijlage III. Beschikbaar via: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=OJ:L_202401275 (geconsulteerd op 30 april 2025).

xix. Bestaande initiatieven hebben al diverse referentiemetingen uitgevoerd, zoals BCI-metingen in de City Deal Conceptueel en Circulair bouwen of de Paris Proof-metingen in het plan van aanpak Duurzaam Doorbouwen. We bouwen voort op de bestaande metingen.

xx. Een overzicht van relevante programma's, afspraken en beleidskaders is opgenomen bij bijlage 3.

xxi. Denk aan principes die volgen uit artikel 5.162 Bkl, gemeentelijke verordeningen voor de inrichting van een toegankelijke openbare ruimte en de toegankelijkheidsrichtlijnen van Kennisnetwerk Toegankelijkheid (CROW)

xxii. Zie bijlage 3 voor een overzicht van betrokken Rijksprogramma's. Het Programma Innovatie en Opschaling Woningbouw (IOP) van het Ministerie van VRO is gelanceerd op de Woontop 2024. Ministerie van VRO. Woontop 2024: Alle afspraken. Beschikbaar via <https://www.volkshuisvestingnederland.nl/woontop/alle-afspraken>. (geconsulteerd op 30 april 2025).

xxiii. Zie bijlage 3 voor een overzicht van betrokken Rijksprogramma's. Kijk voor meer informatie over Gezonde Leefomgeving op <https://www.gezondeleefomgeving.nl> (geconsulteerd op 30 april 2025)

xxiv. Kijk voor informatie over de relevante Rijksprogramma's in bijlage 3. Nationale Aanpak Biobased Bouwen (NABB). Van boerenland tot bouw materiaal. document-ID 2023D45778, publicatiedatum 8 november 2023, geraadpleegd op: <https://www.tweedekamer.nl/downloads/document?id=2023D45778> Beschikbaar via: <https://www.rvo.nl/onderwerpen/landen-en-gebieden/sectorstudie-internationaal-duurzame-bouw> (geconsulteerd op 30 april 2025).

Bijlage 1: Lijst van de beoogde, deelnemende gebiedsontwikkelingsprojecten

De beoogde, deelnemende gebieden zijn:

- Rotterdam, Schiehaven Noord
- Plaats, naam gebiedsontwikkelingsproject of gebied
- [p.m.](#)

Bijlage 2: lijst van relevante bestaande publiek-private initiatieven

Er zijn verschillende bestaande publiek-private initiatieven die zich inspannen voor *Toekomstbestendige gebiedsontwikkeling*, en waar een of meerdere Partijen bij de start van de City Deal aan deelnemen. De City Deal bouwt voort op de netwerken, kennis en praktijkervaringen van deze bestaande initiatieven. Dit omvat, maar is niet beperkt tot, de volgende initiatieven:

- TKI Bouw en Techniek, waaronder het programma Toekomstgerichte wijken en het programma Toekomstbestendige Leefomgeving;
- Het Nieuwe Normaal;
- Dutch Green Building Council;
- Cirkelstad;
- Circulaw;
- Convenant Toekomstbestendig Bouwen;
- Plan van Aanpak Duurzaam Doorbouwen, Rotterdam;
- Convenant Houtbouw MRA;
- Lenteakkoord 2.0;
- Platform KAN (Klimaatadaptief bouwen met de natuur);
- Collectief Natuurinclusief;
- Alles is Gezondheid;
- Platform ISOR (Integraal Samenwerken Openbare Ruimte);
- Convenant Schoon en Emissieloos Bouwen (SEB);
- MRA Greendeal Houtbouw
- Programma Stedelijke Transformatie;
- Data & Kennishub Gezond Stedelijk Leven;
- ClickNL project Leefomgeving van morgen;
- Vereniging Circulair Friesland;
- Friese Opdrachtgeversaanpak;
- en de deelnemende maatschappelijke organisaties, zoals DGBC of Cirkelstad.

Bijlage 3: lijst van relevante programma's van het Rijk en nationale afspraken

De programma's geïnitieerd door Rijksoverheden en nationale afspraken met betrekking tot *Toekomstbestendige gebiedsontwikkeling* vormen vertrekpunt voor deze City Deal. Dit omvat, maar is niet beperkt tot de volgende programma's en afspraken:

- Woontopafspraken 2024: Op 11 december 2024 hebben zij op de Woontop concrete afspraken gemaakt over hoe ze de realisatie van nieuwe woningen gaan versnellen naar 100.000 woningen per jaar. Relevante afspraken van in het kader van deze City Deal zijn:
 - In Afspraak 3 wordt het belang van toekomstbestendig te ontwikkelen met ruimtelijke kwaliteit zonder af te schuiven naar elders of toekomstige generaties benadrukt en de rol van de Nota Ruimte hierin;
 - In afspraak 10 is opgenomen dat op diverse locaties het noodzakelijk is om bij het bouwen van woningen rekening te houden met water en bodem, en snel en verantwoord aan de slag met woningbouw via uniforme kaders en werkwijzen, bewezen maatregelen en innovatieve ontwerpconcepten.
 - Afspraak 12 is een eerste invulling van de afspraken over STOER om de regeldruk te verlagen. Benoemd worden de standaardisering en uniformiseren van de bouwregelgeving in lijn met de EU en de geclausuleerde inzet van experimenteerartikel van de Omgevingswet (art. 23.3) om kostenbesparende technieken en andere technologische vernieuwingen uit te proberen.²⁷
 - Afspraak 15 geeft aan dat we met innovatieve werkwijzen woningen sneller gaan realiseren; onder meer het uitvoeren van de afspraken in het Bestuursakkoord Digitale Gebouwde Omgeving 2027 en zo een landelijke aanpak voor datagedreven werken uitrollen, meer werken met typegoedkeuringen en systeemgoedkeuringen, het verder opschalen van industriële

bouwstromen met als streven dat in 2030 de helft van de woningen industrieel gebouwd en conceptueel ontwikkeld wordt.

- *(Voorontwerp) Nota Ruimte*: In Nederland wonen we met meer dan 18 miljoen mensen op ruim 41.000 km². We willen dat ons land over 30 jaar en ook daarna nog steeds prettig en gezond is om in te wonen, werken en recreëren. Daarom werken we aan een nieuwe Nota Ruimte. De Rijksoverheid werkt daarbij nauw samen met de provincies, gemeenten en waterschappen. De Nota Ruimte wordt de nieuwe nationale omgevingsvisie en vervangt de huidige NOVI.
- *Programma Innovatie en Opschaling Woningbouw (IOP)* van het Ministerie van VRO is gelanceerd op de Woontop op 11 december 2024. Het doel van het programma is om de woningbouw te versnellen. De City Deal is in dit programma aangewezen als topversneller in werklijn 4. Onderdeel van deze werklijn is, naast de City Deal, het programma Samen Slim.
- *Nationale Aanpak Biobased Bouwen (NABB)*: Deze aanpak stimuleert het gebruik van hernieuwbare, biobased materialen in de bouwsector, wat bijdraagt aan een lagere CO₂-uitstoot en nieuwe economische kansen creëert.
- *NOVEX-gebieden*: De Rijksoverheid heeft 16 gebieden aangewezen waar de ruimtelijke opgaven van overheden zo groot en gestapeld zijn, dat ze vragen om gezamenlijke regie van het Rijk en de regio. Deze gebieden worden de NOVEX-gebieden genoemd. Om de opgaven effectief aan te pakken, bundelen de Rijksoverheid, regio, provincies, waterschappen en gemeenten hun krachten en werken ze gebiedsgericht samen.
- *Dutch Metropolitan Innovations (DMI)*: het DMI-ecosysteem is een dynamische publiek-private samenwerking getrokken door Ministerie van I&W dat onder andere mobiliteit, openbare ruimte en woningbouw verbindt met de ontwikkeling van digitale instrumenten, data-uitwisseling en open standaarden.
- *Programma Gezonde Leefomgeving (2023-2025)* helpt professionals bij het integraal meenemen van gezondheid in het ontwerp, de inrichting en het beheer van onze leefomgeving. Dit door kennis toegankelijker te maken en praktisch toepasbare instrumenten te bieden. Denk aan vuistregels voor thema's als bewegen en groen, leernetwerken voor kennisuitwisseling en samenwerking, inzicht in maatschappelijke kosten-baten van de gezonde leefomgeving en handige overzichten van direct toepasbare instrumenten, ontwerpprincipes en maatregelen.
- *Programma Natuurlijk! Deelmobiliteit (2023-2028)*: is een samenwerking van gemeenten, regio's, provincies en het Rijk op toezegging in de Tweede Kamer. Het samenwerkingsprogramma heeft als doel te komen tot een samenhangende aanpak en regie van overheden voor deelmobiliteit, in samenwerking met de markt.
- *Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV)*: In verschillende gebieden in Nederland staan de leefbaarheid en veiligheid onder druk. Hier stapelen problemen op het gebied van onderwijs, armoede, gezondheid, wonen en veiligheid zich op. Daarom werken zes ministeries, negentien gemeenten, bewoners en lokale partners aan het verbeteren van de leefbaarheid en veiligheid in onder meer twintig gebieden. Hier wonen samen 1,3 miljoen mensen. Met het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) pakken we de problematiek er in samenhang aan. Samen met publiek-private allianties, onder leiding van burgemeesters.
- *Interbestuurlijk innovatieprogramma Agenda Stad*, onderdeel van het ministerie van BZK, stimuleert innovatie, samenwerking en kennisdeling tussen overheden, bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen om duurzame groei, leefbaarheid en innovatiekracht te bevorderen. Dit doet zij door het sluiten van City Deals, meerjarige samenwerkingen tussen partners op concrete stedelijke transitieopgaven, om deze doelen te bereiken.

De City Deal bouwt voort op netwerken, kennis en de, al dan niet voorgenomen, nationale beleidskaders en afspraken die voortvloeien uit bovenstaande, en vergelijkbare, nationale programma's. Denk aan beleidskaders zoals de Woontopafspraken, Nationale Omgevingsvisie, Nota Ruimte, Omgevingswet en het Digitale Stelsel Omgevingswet (DGSO), Water en Bodem-sturend, Groen In en Om de Stad, Basiskwaliteit Natuur, Ruimtelijk Afwegingskader Klimaatadaptieve Gebouwde Omgeving (waaronder de Landelijke maatlat voor een groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving) en landelijke Nota Volksgezondheid.

Bijlage 4: Lijst van relevante Europese kaders

De, al dan niet voorgenomen, wetgeving, verordeningen, richtlijnen en beleidsdocumenten van de Europese Unie, voortvloeiend uit of met een samenhang met de doelen van de Europese Green Deal, die

directe of indirecte invloed hebben op de *gebiedsontwikkeling* in Nederland. Dit omvat, maar is niet beperkt tot, de volgende Europese kaders:

- Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFRD).
- Corporate Sustainability Reporting Directive; (CSRD)
- European Sustainability Reporting Standards (ESRS);
- Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD);
- EU Taxonomy;
- Circular Economy Action Plan (CEAP);
- Emission Trading System II (ETS II);
- Carbon Border Adjustment Mechanism (CBAM);
- Energy Performance of Buildings Directive IV (EPBD IV);
- Energy Efficiency Directive (EED);
- Renewable Energy Directive (RED II);
- Net-Zero Industry Act
- Water Framework Directive (WFD);
- Birds Directive (Directive 2009/147/EC);
- Habitats Directive (Directive 92/43/EEC);
- Clean Industrial Deal
- Land Use, Land-Use Change, and Forestry (LULUCF)
- Marine Strategy Framework Directive (Directive 2008/56/EC).

Onderdeel hiervan zijn ook relevante standaarden zoals de Whole Life Cycle/Global Warming Potential (WLC/GWP) of indicatoren die zijn opgenomen in de EU Taxonomie. En aanvullend ook relevante concepten die terugkomen in beleidsstukken, zoals 'No Net Land Take', 'Fit For 55' of de 'Renovation Wave'. Bovenstaande en vergelijkbare Europese kaders worden of zijn al door Nederland en andere lidstaten vertaald naar nationale wetgeving, richtlijnen en beleidsdocumenten.

Bijlage 5: Tabel financiële verplichtingen

p.m.

Het onderstaande overzicht is nog niet volledig. Let op: alleen overheden leveren een financiële bijdragen.

		Jaarlijks	Eenmalig	In-kind
Min. BZK		€5.000,-		Inzet van twee Dealmakers
Min. VRO	DG VB – directie Woningbouwbeleid Directie Woningbouw realisatie Directie Bouwen en Energie Directie Ruimtelijk beleid - Kennis & Informatie DG RO, dir. Ruimtelijke Kwaliteit DG RO, dir. Verstedelijking & Energie Rijksvastgoedbedrijf	25.000		Uren
Min VWS	DG Langdurige Zorg, directie Maatschappelijke Ondersteuning DG Volksgezondheid – directie publieke gezondheid - directie Sport en Bewegen	20.000		Uren
Min OCW		25.000		Uren
RVO	-	n.v.t.	n.v.t.	Uren
Gemeenten	G6 en G40: Middelgrote/ kleine gemeenten:	15.000 10.000	n.v.t.	Uren
Provincies		20.000	n.v.t.	Uren

Regio's		20.000	n.v.t.	Uren
Marktpartijen		n.v.t.	n.v.t.	In-kind
Kennisinstellingen		n.v.t.	n.v.t.	In-kind
Maatschappelijke organisaties		n.v.t.	n.v.t.	In-kind
Woningcorporaties		n.v.t.	n.v.t.	In-kind
Cirkelstad		n.v.t.	n.v.t.	In-kind
Building Balance		n.v.t.	n.v.t.	In-kind